

A francia gazdák helye a társadalomban

A francia mezőgazdasági újságírók egyesülete (AFJA) és a francia országos agrárkamara (APCA) szervezésében került sor arra a [sajtókonferenciára](#) február 19-én, melynek témája a francia gazdák társadalomban elfoglalt helye volt. A témaválasztás nem volt véletlen, hiszen most jelent meg Bertrand Hervieuⁱ és François Purseigleⁱⁱ közös könyve, a „Sociologie des mondes agricoles” (a mezőgazdasági világ szociológiájaⁱⁱⁱ) – az esemény előadói a szerzők maguk voltak. A bemutatkozásnak külön aktualitást adott a párizsi nemzetközi mezőgazdasági kiállítás (SIA) idén ötvenedik alkalommal történő megrendezése, ami egyébként is egyfajta számadás és jövő-látogatásnak ígérkezik, legalábbis bizonyos szempontokból.

Bertrand Hervieu a témaválasztás kapcsán megjegyezte, a hetvenes években hasonló címmel és témában már megjelent egy könyv [Henri Mendras](#) tollából (La fin des paysans – „a gazdák vége”^{iv}), a kiadó gyakorlatilag ezt szeretne volna bizonyos formában aktualizálni. Az akkori mű azonban egy ponton nagyon lényegesen különbözött a mostanitól – egy olyan környezetben játszódott, amikor az iparban bőven volt munkalehetőség, a nemzetgazdaság többi ága maradéktalanul képes volt „fölszívni” a mezőgazdaságból elvándorló vidékieket. Manapság viszont nagyon is szűkösen áll rendelkezésre munka, ami teljesen más megvilágításba helyezi a mezőgazdaságot és annak szerepét, ami különösen a fejlődő országokban érhető tetten. Itt ugyanis a városi környezet már nem tud új odavándorlókat befogadni, a szegény vidéki réteg kénytelen vidéken maradni és a demográfiai folyamatok miatt az egy főre vetítve egyre kisebb területből kell megélniük egyfajta elégtelen színvonalú önellátásra (*agriculture de subsistance*) berendezkedve.

Hervieu szerint napjainkban az EU egyik legkomolyabb problémája, miként lehet a világ egyik leghatékonyabb mezőgazdaságát úgy fenntartani, hogy közben a gazdatársadalom szinte eltűnőben van? Más megközelítésben nézve ahol a világban igazán termelékeny mezőgazdaság alakult ki, ott mindenütt nagyon kicsi a mezőgazdasági aktív népesség aránya, viszont ezzel párhuzamosan hihetetlen különbségek, kontrasztok alakultak ki a világ egyes részei között. Míg Franciaországban az elmúlt 20 év alatt közel egymillióval csökkent a munkahelyek száma a mezőgazdaságban, átalakult a gazdatársadalom szerkezete is, de egyelőre még megvan a családi jellege, a család még érdemben jelen van a birtokviszonyokban és a munkavállalói körben is. Ugyanakkor Európában is egyre jobban kiemelkedik egy olyan mezőgazdasági termelési forma, ami a legkevésbé nevezhető családinak, kifejezetten a mezőgazdaság tőkésítéséről (*financiarisation*) van szó, ami a globalizáció egyenes következménye. A jelenség olyan formában tetten érhető Franciaországban is, hogy a gazdálkodókat egyre nehezebb a korábban könnyen és jól alkalmazott foglalkozási kategóriákba besorolni, mivel tevékenységük annyira összetett és szerteágazó lett.

Az elmúlt évtizedek társadalmi változásai a gazdálkodók számára semmiképpen sem nevezhetők egyértelműen pozitívnak, hiszen mára a gazdák nem csak a társadalomban általában, de a vidéki környezetben is erős kisebbségbe kerültek. Ennek számos oka van, egyik legfontosabb talán az életmód megváltozása, a „városi életforma” térhódítása, ezzel párhuzamosan a természet ciklikusságához alkalmazkodó vidéki életforma elhagyása és általában az életvitel „fölgyorsulása”. A vidéki önkormányzatok sokáig eredménytelenül küzdöttek a vidék elnéptelenedése (*exode rurale*) ellen, ahol viszont a folyamat megállt, megfordult, ott azt kell látni, hogy a korábbi vidéki életforma már végleg eltűnt és gyakorlatilag ugyanazt az életvitelt lehet tapasztalni, mint a városi környezetben. Ezzel

párhuzamosan tapasztalható bizonyos „ellenállás” is a vidéki népesség körében, az ott élők egyfajta stabilitást szeretnének elérni – természetesen a mindennapi életet megkönnyítő „vívmányok” megtartása mellett – egy folyamatosan változó és instabil világban.

Érdekes jelenség viszont, mondta Hervieu, hogy az USA-ban az elmúlt húsz évben nem csökkent a gazdaságok száma, sőt, a nagy agglomerációk közvetlen közelében megjelentek olyan mikro-gazdaságok, amik egy nagyon jól meghatározott, helyi igény kielégítését célozzák meg. Ez a jelenség Európában – ezen belül Franciaországban – is tapasztalható, még hozzá két formában. Az egyik olyan mikro-vállalkozások megjelenése, amik a mezőgazdaságot az üzleti programjuk részévé tették, a másik forma elsősorban Közép- és Kelet-Európára jellemző, ahol a régi kolhozok alkalmazottai kezdtek mezőgazdasági termelésbe. Ez utóbbi kapcsán, figyelembe véve, hogy mennyire nincs munkalehetőség napjainkban, kérdés, hogy ennek a generációnak a kihalásával ez a fajta jövedelem-kiegészítő termelés megszűnik-e, vagy a társadalmi és gazdasági környezet újratermeli ezt?

A témához szinte szervesen kapcsolódik a francia mezőgazdasági politika új irányzata, az agroökológia. Bertrand Hervieu ezzel kapcsolatosan megjegyezte, tény és való, hogy emögött egyfajta rendszerben gondolkodás rejlik, olyan szándék, amivel „új gyökereket” adhatunk a mezőgazdaságnak az adott földrajzi környezetben. Hozzátette, még messze nem jutottunk el a mezőgazdaság szerkezetének lebontásában a végletekig, hiszen szélsőséges esetben el lehet képzelni a mezőgazdasági termelést szuperintenzív monokultúrákkal és „disznógyárakkal” -, de nem lehet ez a cél. Még akkor sem, ha egyes becslések szerint a francia mezőgazdaság akár százezer gazdasággal is működtethető lenne (ez a jelenlegi egyötöde). François Purseigle megjegyezte, az agroökológia, mint szemlélet vagy vállalati stratégia sajnos nem minden esetben jár együtt a családi gazdaságok megerősödésével, hiszen már most ismertek olyan vállalati projektek, amik a környezetvédelmi kötelezettségeiket azon keresztül kívánják teljesíteni, hogy gazdaságokat, termelő egységeket vásárolnak és működtetnek. Hervieu hozzátette, valójában azt lehet érezni, hogy rövid távon senkinek sem érdeke, hogy az „agroökológiai projekt” haladjon, ez pedig a sikerét is kétségessé teszi. A hatvanas évek nagy mezőgazdaság-fejlesztési programja is konfliktusokkal volt teli, de az akkori gazdák, ezen belül elsősorban a fiatalok elemi érdeke volt, hogy sikerüljön, és ezért készek voltak érdemben tenni is – most viszont más a helyzet.

Ami továbbra sem látszik igazán – és évtizedek óta ismert a jelenség –, az a politika szándéka. Akarja-e az aktuális politika, hogy a mezőgazdaság homogenizálása, a birtokszerkezet uniformizálása, a regionális szakosodás további teret nyerjen, vagy sem? Meg kell-e állítani a gazdaságok számának csökkenését, vagy sem? Érdekes, hogy a gazdatársadalom mindig is különbözött a társadalom átlagától, ami mögött történelmi, kulturális okok egyaránt vannak – de ez egyben egy más világképet is jelent esetében. Éppen ezért egy homogenizálási törekvéssel szemben a gazdák mindenképpen ellenszenvvel viseltetnek, vagy legalábbis „elveszetteknek érzik magukat” egy ilyen világban, mivel a külső hatások alapjaiban forgatják föl az évszázadok alatt kialakult gazdatársadalmat és gazdálkodói környezetet.

Hervieu szerint attól nem kell tartani, hogy a gazdatársadalom számára „elérkezett a vég”, erről nincs szó. Ezzel együtt alapvető változások következtek be a mezőgazdaságban, már a legszűkebb földrajzi környezetben (pl. egy településen) is egymástól teljesen különböző szemléletű gazdák és gazdálkodási formák élnek együtt, ez pedig annál nagyobb sokszínűséget mutat, minél nagyobb területi egységet vizsgálunk. Hogy ez a jelenlegi rendkívüli sokszínűség hosszú idő múltán föloldódik-e egyfajta homogenizációban, azt egyelőre senki nem tudja megmondani.

Megjegyezte viszont, nem zárható ki egy „fekete forgatókönyv” sem, ami abból a paradoxonból ered, hogy a Föld népességének élelmezése megoldható lenne – más termelési formák alkalmazása mellett – a gazdálkodók milliárdjai nélkül is. Ugyanis nem ismeretlen a kizáró mezőgazdaság fogalma sem, ami abból ered, hogy nagyon nagy számú az a vidéki népesség elsősorban a fejlődő országokban, akik valójában semmilyen érdemi gazdálkodói ismerettel nem rendelkeznek, tevékenységük még az önellátáshoz is kevés. Őket „félretéve”, intenzív, nagyüzemi gazdálkodás mellett jelentősen nagyobb mennyiségű termék lenne előállítható, az így fölszabaduló népességre viszont csak korlátozott mértékben lenne szükség mint mezőgazdasági munkavállaló – ennek minden szociális és gazdasági következményével együtt.

Somogyi Norbert, Párizs

ⁱ **Bertrand HERVIEU** szociológus, volt CNRS kutatás-vezető a Sciences Po politikatudományi intézetében (Centre de recherches politiques de Sciences Po, CEVIPOF). Az INRA volt elnöke, jelenleg a Conseil général de l’agriculture, de l’alimentation et des espaces ruraux (CGAAER) alelnöke.

ⁱⁱ **François PURSEIGLE** szociológus, egyetemi tanár (Université de Toulouse-Institut national polytechnique-École nationale supérieure agronomique de Toulouse, INP-ENSAT), a CEVIPOF kutatója.

ⁱⁱⁱ « Sociologie des mondes agricoles » de Bertrand Hervieu et François Purseigle aux éditions Armand Colin, Collection U.

^{iv} Henri Mendras, *La fin des paysans*, Paris, SEDEIS, 1967 ; réédition, Arles, Actes Sud, coll. « Babel », 1992.